

A SCRIE ȘI A CONTRA-FACE ISTORIE ÎN ROMÂNIA ANILOR '80 AI SECOLULUI TRECUT. CÂTEVA CONSIDERAȚII

Gabriel MOISA*

WRITING AND INVENTING HISTORY IN ROMANIA OF THE 1980'S. A FEW REMARKS

Abstract

History, as a field of study, represents a fundamental direction of what means charting human features. The lack of historical perspective, not knowing the context or worse, deliberate manipulation may frequently lead to statements that are disturbing for the historian. However, this would not be a disaster since the specialist disposes of the necessary antidote to set things straight. What is even worse is the major impact on the society and how society is informed with direct negative consequences on the perception of the reality and of the world around. Manipulation has always been present in the field of history, but the phenomenon has taken a terribly interesting and particularly acute turn during the last century.

Keywords: History, historiography, falsification of history, manipulation, 80s of Last Century.

Istoria, ca domeniu de studiu, reprezintă o direcție fundamentală din ceea ce înseamnă trasarea caracteristicilor umane. În general, chiar dacă nu se recunoaște, toate disciplinele socio-umane gravitează în jurul istoriei. Ele, afirmă Bogdan Murgescu, „ar fi practic lipsite de materia primă necesară elaborării și verificării teoriilor lor. În măsura în care aspiră ca constructele lor teoretice să aibă vreo legătură cu realitatea și să nu fie simple modele ideale suspendate în cer, și economiștii și sociologii și politologii și toți ceilalți reprezentanți ai disciplinelor socio-umane trebuie să pornească de la experiența trecută a omenirii”¹. Este cauza pentru care disciplina noastră simte un anumit disconfort uneori în raport domeniile apropiate amintite, atâta timp cât acestea nu țin cont de părerea specialistului în istorie. Lipsa perspectivei istorice, necunoașterea contextului sau cel mai grav, manipularea intenționată, conduc nu de puține ori la afirmații deranjante pentru istoric. Aceasta nu ar fi însă un dezastru deoarece specialistul are antidotul necesar îndreptării lucrurilor. Ceea ce este și mai grav este impactul major avut asupra societății și a modului în care aceasta este informată cu consecințe nefaste directe asupra modului de percepție al realității și lumii în care evoluează.

Manipularea în domeniul istoriei a existat întotdeauna însă fenomenul a căpătat o întorsătură acută, teribil de interesată și deosebită în cursul ultimului secol². Una dintre formele cele mai agresive ale manipulării este reprezentată de falsificarea istoriei.

* Universitatea din Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, gabimoisa@hotmail.com.

¹ Bogdan Murgescu, *A fi istoric în anul 2000*, Editura All Educațional, București, 2000, p. 15.

² Jean Sevilla, *Incorectitudinea istorică*, Editura Humanitas, București, 2012, p. 11.

Ultimul secol a atins însă apogeul din această perspectivă. În funcție de natura lor, toate regimurile politice, fie ele totalitare sau democratice, au atentat, unele grosier (cele totalitare), altele mai delicat și mai insinuant (cele democratice), la pudoarea istoriei, în funcție de interesele de moment. De menționat încă dintr-un început că, cu puține excepții, nu istoricii sunt cei care manipulează. De fiecare dată, cei care fac asta se află în domenii apropiate precum politica, științele politice, științele comunicării, jurnalism, etc. Istoricul onest nu renunță la instrumentele sale de lucru ceea ce îl împiedică să distorsioneze deliberat consecințele cercetării. Dacă renunță la aceste instrumente, renunță și la meserie și, deci, nu mai este istoric, ci eseist, specialist în comunicare, ziarist sau orice altceva.

Este lesne de înțeles de ce regimurile totalitare au acordat o atenție deosebită cercetării și scrierii istoriei și, mai apoi, aducerii variantei oficiale la cunoștința marelui public. Venit de nicăieri, regimul totalitar, fie el comunist sau de sorginte nazistă, avea nevoie de legitimare, de suportabilitate din partea unor cetățeni obligați în permanență să trăiască în viitor, iar pentru aceasta erau nevoiți să suporte vicisitudinile prezentului cauzate de un trecut nefast, desigur, în cea mai mare măsură. Aspectele pozitive ale trecutului erau extrem de selectiv analizate astfel încât să slujească prezentului și să nu poată aduce nici un prejudiciu unui viitor bine conturat ideologic dar totuși destul de incert. În cadrul unui asemenea tip de regim exista un singur punct stabil: viitorul. Acesta era creionat ca fiind unul perfect. De acolo trebuia să se pornească în prezentarea prezentului și mai mult în rescrierea trecutului astfel încât acesta, trecutul, să fie demn de viitorul luminos spre care societatea se îndrepta.

În ultimii ani ai regimului totalitar românesc se realizează o reșezare (a câta în comunism?) a priorităților istoriografice, consecință nu a libertății de exprimare ci a noilor comandamente ale puterii. Nuanțe noi prind contur din ce în ce mai evident, iar lucrările științifice primesc în obrajii lor pigmenți care au lipsit până spre mijlocul anilor 1960. Sunt reevaluate momente importante ale istoriei naționale, în timp ce altele sunt lăsate deoparte. Este re-redescoperit Mihai Viteazul și actul său, momentul pașoptist și cel al Unirii Principatelor Române la 1859 dar și Unirea cea Mare din 1918, aceasta din urmă fiind abandonat vreme de 20 de ani de istoriografia română până în 1968. Slavii sunt uitați și ei, în schimb sunt revizuiți dacii și romanii. Foarte important este faptul că în această perioadă sunt redescoperite valențele critice ale istoriografiei românești în dialogul din ce în ce mai strident cu istoriografiile maghiară și sovietică. Toate aceste accente corespundeau nuanțelor din politica externă românească vis a vis de Ungaria și URSS. Afirmații imposibile în anii 1950 devin posibile în anii 1980, astfel că pe nimeni nu mai miră în mod deosebit când, în 1988, Valeriu Florin Dobrinescu afirmă într-un volum foarte actual și astăzi că Republica Sovietică Socialistă Moldovenească este de fapt Basarabia românească furată României în urma pactului Ribbentrop-Molotov³. Nimic însă din toate acestea nu se datorește libertății de exprimare ci este rezultat al unei utilizări în fază acută a istoriei ca instrument politic și de propagandă.

Pe același palier putem discuta și despre existența unui ev mediu în „continuă mișcare” în anii 80 ai secolului trecut când nuanțele acestuia se modifică aproape de la un an la altul în funcție de nevoile curente ale regimului în raport cu publicul larg. Printre variantele cele mai facile de contaminare a lumii obișnuite cu discursul oficial erau fie cinematograful – și aici avem numeroase exemple de valorizare a istoriei prin intermediul acestuia – fie muzeul, instituția unde se intra în contact direct cu istoria în varianta sa oficială. Mai multe documente elaborate la nivelul Comitetului Central al Partidului Comunist Român iterează faptul că cel mai înalt for de partid era interesat și atent la ceea ce se transmitea marelui public până la cel mai mic detaliu. Tocmai de aceea se poate spune că toate epocile istorice sunt pătrunse de o mare *neliniște* generată de nuanțele ideologice ale anilor 80. Trecutul devine brusc *neliniștit* precum un organism viu în fața unui pericol iminent. După o perioadă de relativă acalmie consemnată între anilor 60 și sfârșitul anilor 70, absolut toate epocile istorice erau din nou vulnerabile în

³ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii 1945-1947*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, 268 p.

fața amprentelor ideologice. Pe măsură ce criza social-politică și economică a României anilor 80 se adâncea recursul la propagandă și ideologie devine tot mai prezent. Chiar dacă ne aflăm cu câteva luni înainte de căderea regimului comunist sau poate cu atât mai mult, atenția acordată manipulării prin intermediul istoriei în folosul regimului, este extrem de prezentă. Cum altfel putem interpreta „*Nota privind actualizarea muzeelor de istorie*” elaborată de Secția de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R la nici mai mult nici mai puțin decât 20 februarie 1989. Astfel, se spunea acolo, „*în lumina tezelor, ideilor și orientărilor cuprinse în expunerea secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la Ședința comună a Plenarei C.C. al P.C.R., a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din 28-30 noiembrie 1988, urmează să fie actualizate expozițiile de bază ale muzeelor de istorie...*”⁴. Nimic nu era lăsat la voia întâmplării, iar pentru ca totul să fie clar se dădeau indicații precise tuturor muzeelor României legate de cum anume trebuiau să arate noile expoziții. Astfel, se spune, „*La deschiderea expoziției se va expune textul: Pe teritoriul de astăzi al patriei s-au succedat mai multe forme, toate orînduirile sociale - comuna primitivă, sclavagismul feudalismul – și, apoi, societatea capitalistă, iar acum ne aflăm în etapa superioară a societății socialiste*”⁵.

Este surprinzător modul în care politicul era atent la nuanțele epocilor astfel încât acestea să nu iasă din cadrele acceptate. Acest fapt este reliefat de numeroasele tematici, adrese de completare a tematicilor, note privind actualizarea muzeelor de istorie etc. care să fie „corespunzătoare”. Tocmai de aceea putem vorbi în acest caz și de un ev mediu în continuă mișcare ca urmare a ritmului în care perioada suferea din punct de vedere interpretativ.

Într-un alt document, intitulat *Tematica cadru pentru muzeele județene de istorie*⁶, de aceeași Secție de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R, datat la 19 aprilie 1985, erau trasate textual accentele referitoare la evul mediu care trebuiau neapărat vizibilizate pentru public.

Încă dintru început, în spațiul consacrat indicațiilor referitoare la evul mediu, descoperim o idee forțată de regim în anii respectivi anume „*dezvoltarea unitară a poporului român în epoca feudală*”⁷. Din start erau precizate liniile de demarcație pentru modul în care urma să fie transmis publicului ideea de unitate medievală a românilor. Pentru început expoziția urma să stabilească fără nici un dubiu faptul că în secolul al IV –lea poporul român era un corp bine definit din toate punctele de vedere. Pentru aceasta urmau a fi expuse artefacte care să dovedească o cultură materială unitară la nivelul întregii țări, o cultură spirituală în același sens – acest aspect fiind argumentat între altele cu prezența creștinismului în secolul IV în arealul întregii României actuale -, iar pentru a demonstra existența unei continuități clare argumentul suprem era cel al expunerii unor dovezi care vorbesc despre existența „*romaniilor populare*”⁸ în peisajul național românesc din secolul XX. În paralel era subliniată necesitatea prezenței unei hărți a arealului românesc din secolele IV-XI în care să fie prezentată „*migrația unor populații pe teritoriul României până în secolul al XI-lea*”⁹. Lăsând deoparte faptul că sintagma „*teritoriul României până în secolul al XI-lea*” este impropriu a fi utilizată pentru primul mileniu, faptul că se insista subdiacent cu prezența unei hărți a drumului parcurs de migratori venea să argumenteze prin pasaje preluate din directive ale Comitetului Central al Partidului Comunist din România faptul că populația românească era deja în acest areal în momentul venirii migratorilor. Vizitatorul rămânea astfel cu ideea clară că românii erau aici în momentul în care migratorii au sosit în acest areal geografic. Trebuie să recunoaștem însă că modalitatea de rezolvare a chestiunii continuității în primul mileniu este destul de imprimabilă în conștiința celui care urmărea noua exprimare muzeografică. Problema majoră care iese din acest context se leagă de

⁴ *Nota privind actualizarea muzeelor de istorie*, Colecția de istorie a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, inv. 8692, f. 1.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Tematica cadru pentru muzeele județene de istorie*, Colecția de istorie a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, inv. 8692.

⁷ *Ibidem*, f. 3.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

argumentele aduse, provenite aproape exclusiv din documente de partid, care aruncau în derizoriu o explicație istorică. Astfel, un fenomen istoric real, prezența românilor în acest spațiu după retragerea aureliană este atacabil atâta vreme cât argumentele științifice sunt lăsate la o parte. Ori, asta înseamnă a face nu servicii ci deservicii istoriografiei române, întrucât acest tip de argumentație este oricând atacabil și decedibilizant pentru cititorul profesionist neutru.

Conform acestei tematici concepute la Secția de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R un alt moment care trebuia lămurit era cel al existenței „*primelor formațiuni statale românești*”¹⁰, și, mai ales, având în vedere perioada în care este realizată aceasta, „*lupta pentru apărarea neatîrnării*”¹¹. Argumentarea urma să se facă cu ajutorul unei hărți în care să fie consemnate „*primele formațiuni statale feudale românești - sec. X-XIII*”¹² alături de care trebuia subliniată „*cucerirea Transilvaniei și colonizarea secuilor și sașilor de către regalitatea maghiară*”¹³. Aici este semnalată necesitatea accentuării în cadrul expoziției a unui moment dedicat „*statului feudal românesc independent*”¹⁴. Accentul era pus în tematică pe constituirea „*statelor feudale românești Țara Românească, Transilvania, Moldova și Dobrogea*”¹⁵. Pe lângă terminologia interesantă utilizată nu putem să nu sesizăm inclusiv o încercare de ierarhizare în preferințele ideologiei oficiale a provinciilor românești. Observăm că Transilvania este bine plasată în acest clasament, imediat în urma Țării Românești dar înaintea Moldovei și Dobrogei. Acesta poate fi și un indicator al faptului că istoriografia românească avea la mijlocul anilor 80 un dialog foarte tensionat cu cea maghiară legat de Transilvania. Această realitate urma să fie vizualizată printr-o hartă care să stabilească clar, prin culori edificatoare dimensiunea țărilor române „*neatîrnate și independente*” în secolele XIV-XVI, inclusiv Transilvania.

Observăm, de asemenea, un limbaj specific inclusiv liderului politic român din anii 80, o terminologie transpusă, iată, la începuturile evului mediu românesc. Termeni precum neatîrnare a țării, independență națională deplină etc. erau folosiți uzual în discursurile oficiale ale anilor 80.

Un spațiu aparte urma să fie gestionat de muzeografi în zona secolelor XIV-XVI. Aici trebuia realizată o anume amprentare cu aspecte locale a expoziției, deși „tematica cadru” urmărea să realizeze instituții muzeale de istorie cu un caracter „unitar” la nivelul întregii României. Era singurul segment în care se lăsa muzeografului local un minim spațiu de manevră unde să realizeze o infuzie de date cu specific medieval local.

Nici aici nu era lăsat însă nimic la voia întâmplării. Sala sau sălile dedicate acestui moment trebuia neapărat să urmeze un anume tipic general impregnat desigur cu amprente locale. Astfel pentru început trebuia scris neapărat „*Județul.....în sec. XIV-XVI*”¹⁶, locul lăsat liber în care trebuia trecut numele județului era *contribuția* fiecărui muzeu județean în parte. Totul era apoi circumscris reliefării rolului țărănimii în aceste secole și abia în subsidiar a celorlalte entități sociale. Peste tot era semnalată dimensiunea dezvoltării economico-sociale a țărilor române în aceste secole insistându-se, desigur, în primul rând pe „*rolul țărănimii în istoria medievală a poporului român*”¹⁷ și pe ocupațiile acestora agricultura, creșterea vitelor și abia în al treilea rând pe meșteșuguri. Trebuiau neapărat semnalate, apoi, ca un specific local, „*prima atestare documentare a județului.....*”¹⁸ și „*primele atestări documentare ale principalelor localități din județ*”¹⁹, vizitatorii locali trebuind astfel să afle despre vechimea lor în zonele de baștină.

Cu aceste aspecte se termina spațiul de manevră pentru muzeograful local, totul

¹⁰ *Ibidem*, f. 4.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

reintrând pe făgașul ideatic centralizator. Expozițiilor din toată țara le erau trasate coordonate precise de realizare unitară, astfel că trebuiau să reflecteze textual „*legăturile economice dintre țările române*”²⁰ și situația țărănimii dar și marile mișcări sociale. La acest din urmă capitol, toate expozițiile aveau obligația de a reflecta două asemenea evenimente, este vorba despre „*răscoala de la Bobîlna din 1437 și războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja din 1514*”²¹. De remarcat aici din nou terminologia utilizată în cazul lui Gheorghe Doja, mișcarea sa trecuse deja în anii 80 de la răscoală țărănească la război țărănesc în consonanță cu ideologizarea istoriei acelei perioade.

Ajungem într-un moment foarte drag perioadei, adică alegerea domnilor „utili” regimului. Tematica, emanată de Secția de Propagandă și presă a C.C. al P.C.R., stabilea clar că toate expozițiile din România să fixeze doar cinci nume de domnitori: Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Din perspectiva ideologiei existau câteva chestiuni care îi uneau pe toți aceștia: domni care au realizat state medievale românești de dimensiuni mari, unificatorii Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun, și cei care au întărit autoritatea domnului în raport cu boierii – trădători de regulă – Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș și chiar Iancu de Hunedoara. Toți însă au fost domni autoritari în raport cu boierii și care și-au impus punctele de vedere în detrimentul acestora din urmă. Sunt chiar două dintre traseele ideologice pe care dorea să se dezvolte și domnia lui Nicolae Ceaușescu. Exemplele invocate din spațiul domniilor din evul mediu puteau chiar sugera posibile consecințe pentru cei care s-ar ridica împotriva „domniei” din rândurile „boierilor” vremii. De remarcat însă că aceeași tematică avea grijă ca să stabilească clar alt obiectiv: pretinsa relație foarte bună între domnitori și țărănime în contul unei alianțe comune împotriva boierilor nesiguri, trădători, vânzători etc.

Că lucrurile pot fi interpretate în această grilă o dovedește faptul că în cadrul tematicii, după enumerarea domnilor urma o notă care sublinia că „*în funcție de județ se va accentua pe personalitatea domnului din zona respectivă și, mai ales, faptul că țărănimea a reprezentat elementul de bază în armata marilor domnitori din secolul al XV-lea*”²². În aceeași grilă poate fi văzută și o altă notă care urma să clarifice un alt aspect legat de relația privilegiată domn-popor (una care se dorea a fi transpusă în și dinspre anii 80 spre secolul al XVI-lea) conform căreia să fie iterată „*importanța internă și internațională a luptei poporului român în jurul domnitorului pentru apărarea neatârării...*”²³. Ideea unei unități conștiente românești în evul mediu urma să fie de asemenea privilegiată de spațiul expozițional de vreme ce se cerea textual ca să fie urmărite „*legăturile politice dintre țările române în lupta pentru apărarea independenței*”²⁴.

Pentru secolul al XVI-lea leit-motivul precizat pentru expoziție era „*lupta unită a țărilor române pentru apărarea independenței...*”²⁵. Desemnați pentru a reliefa această dimensiune erau următorii domnitori: Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Petru Rareș și Ioan Vodă cel Viteaz (înainte fusese cel Cumplit însă din anumite rațiuni devine cel Viteaz), domni aflați în aproape același registru mental al anilor 80 din perspectiva ideologiei precum domnii agreeți pentru secolul XV. Constatăm apoi o oarecare satisfacție a tematicii atunci când vedem rândurile care urmau să consacre un moment util din punct de vedere ideologic pentru regim, anume „*Constituirea Principatului autonom Transilvania după dispariția statului feudal maghiar. 1541*”²⁶. În toiu unei dure dispute istoriografice româno-maghiare la mijlocul anilor 80 subiectul nu putea să scape neexploatat și muzeografic pe înțelesul marelui public care trebuia să afle că Ungaria medievală a dispărut ca stat la 1541, fiind astfel amendată inclusiv ideea milenarismului maghiar care, iată, a avut o sincopă la mijlocul secolului XVI. Avem iarăși de a face cu un adevăr istoric explicat însă aproape în întregime cu argumente ideologice.

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem*, f. 5.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem.*

Merită semnalat, referitor la semantica cuvintelor, faptul că ceea ce domină din perspectivă terminologică sunt următoarele cuvinte: luptă socială, luptă unită, clasă țărănească, răscoală-război, domn, neatârnare, independență.

Un alt moment privilegiat din punct de vedere muzeografic a fost cel consacrat lui Mihai Viteazul. Avem astfel ca temă invocată „*Moment. 1600. Unirea politică a Țărilor Române sub Mihai Viteazul*”²⁷. Ce putea fi mai bine subliniat aici decât „*lupta unită a țărilor române sub conducerea lui Mihai Viteazul pentru redobândirea independenței*”²⁸ și „*unirea Țării Românești, a Ardealului și a toată țara Moldovei*”²⁹ alături de aceste sugestii urmând a fi etalată, „*cât mai mare posibil*”³⁰, o hartă reprezentând „*Țările române unite de Mihai Viteazul*”³¹. Surprinde aici oarecum o decizie a Secției de Propagandă și presă a C.C. al P.C.R. potrivit căreia la segmentul expozițional dedicat lui Mihai Viteazul să fie realizată o hartă care să cuprindă „*localități din Europa în care s-au publicat lucrări despre Mihai Viteazul în anii 1595-1603*”³². Se dorea, probabil, demonstrarea faptului că acesta intrase solid în conștiința europeană încă din contemporaneitate. Dealtfel, nu putem să nu semnalăm aici faptul că Mihai Viteazul este una dintre personalitățile noastre naționale care sunt exploatate la maxim din perspectivă ideologică, indiferent de nuanțele regimului comunist, fiecare găsiind ceva util pentru el în personalitatea lui Mihai.

Pentru secolele următoare, XVII-XVIII și prima parte a secolului al XIX-lea, predomină nuanțe circumscrise socialului și economicului. Astfel, expozițiile urma a prezenta dimensiuni culturale legate de „*dezvoltarea economico-socială*” adică „*agricultura și creșterea animalelor, meșteșuguri, comerțul*”³³, dar și sugestii care mergeau spre unitatea medievală a spațiului românesc de vreme ce urmau a fi reliefate „*legăturile economice dintre țările române*”³⁴, „*legăturile culturale dintre țările române, circulația cărții românești în spațiul locuit de români*”³⁵, „*încercări de reunire a țărilor române în hotarele vchii Dacii*”³⁶ dar și „*țările române – factor de cultură în Europa sud-vestică*”³⁷. Responsabilizați de către tematică cu aceste tentative erau următorii principii sau domni: Gabriel Bethlen, Matei Basarab, Gheorghe Rakoczy I și II, Vasile Lupu, Mihnea al III-lea, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir.

Pe lângă chestiunile social-economice trebuiau accentuate momentele de revoltă, socială precum „*marea răscoală populară din 1653-1655*”³⁸ sau „*răscoala antihabsburgică condusă de Francisc Rakoczz al II-lea (1703-1711)*”³⁹.

Nu putem să nu recunoaștem însă în acest document epoca în care a fost realizat, o dovadă în plus asupra faptului că trecutul este introdus în dialogul politic al prezentului optzecist. Sesizăm aici din plin existența tensiunilor româno-sovietice. Un sigur exemplu. Tematica precizează textual necesitatea constituirii unui segment expozițional consacrat pierderilor teritoriale suferite de țările române în această perioadă. Deși poate fi surprinzător pentru cineva puțin familiarizat cu epoca, aici apare foarte clar trimiterea la pierderea Basarabiei în anul 1812 în favoarea Rusiei, ori asta o sugestie evidentă la un spațiu românesc aflat la mijlocul anilor 80 în componența Uniunii Sovietice. Aspectul vizual al problemei aflată în litigiu era rezolvat printr-o hartă care să reflecte această realitate afișată la loc cât mai vizibil. Tot aici se mai semnală într-o notă următoarul aspect că pe hartă „*va fi inclusă și Dobrogea cu mențiunea că a intrat în componența Imperiului Otoman în 1417*”⁴⁰.

²⁷ *Ibidem*, f. 6.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 7.

O atenție importantă a fost acordată trecerii de la medievalitate la modernitate. Ideologia lăsa amprente serioase aici din perspectiva concepției materialist-dialectice pretins profesate în epocă astfel încât tematica stabilea reliefa unor aspecte specifice precum fenomenul, care trebuia să fie neapărat „*contradictoriu*”⁴¹, al „*acumulării primitive a capitalului în țările române*”⁴² sau stabilirea precisă a „*structurii sociale a societății românești*”⁴³. Expoziția urma să fixeze apoi în mintea vizitatorului o marotă a istoriografiei oficiale a epocii comuniste, mai ales din ultima perioadă, anume faptul că decalajul existent între spațiul românesc și cel occidental se datorează dominației străine. Două erau ideile de dezvoltat în plan expozițional, anume „*caracterul nefast al dominației străine*”⁴⁴ prezentat drept o „*frână a dezvoltării Țărilor române*”⁴⁵ și „*jefuirea băgățiilor țării*”⁴⁶.

Nu este lipsit de interes din perspectiva amprentei ideologice existente al mijlocul anilor 80 faptul că tematica invita la o discuție în jurul ideii de națiune română și de afirmare a sa în raport cu alte națiuni din zonă. Fără a se spune direct sugestiile oferite erau clar în raport de individualizare cu națiunea maghiară, de vreme ce urma să fie dezbătută prin panouri bine individualizate un soi de studiu de caz în ceea ce privește afirmarea națiunii române exclusiv prin intermediul reliefării rolului „*Școlii Ardelene - fondatoare teoretică a a ideologiei daco-românismului*”⁴⁷, a Mișcării Supplexului și Răscoalei lui Sofronie și mai ales ca „moment” special din această perspectivă, „*marea răscoală țrânească din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*”⁴⁸. De remarcat aici totuși păstrarea sintagmei răscoală și nu revoluție pentru momentul 1784 dovadă că, la nivelul Secției de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R. avusese câștig de cauză, în urma disputei din jurul denumirii, varianta susținută cu mult profesionalism de istoricul clujean David Prodan.

Câteva ani mai târziu, în 1989, evul mediu se „mișcă” din nou la comandă politică. La baza acesteia s-a aflat discursul lui Nicolae Ceaușescu susținut la „*Plenara C.C. al P.C.R., a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din 28-30 noiembrie 1988*”⁴⁹. Cu acest prilej, secretarul general al P.C.R. a susținut un discurs consacrat special în vederea „*actualizării muzeelor de istorie*”⁵⁰ cu cele mai noi comandamente politice, în acord cu ultimele nuanțe ale regimului. Evul mediu, dar și alte epoci istorice, erau așezate mult mai strict într-un pat al lui Procust, astfel încât erau clarificate foarte strict modificările care trebuiau aduse secțiilor de istorie conform celor mai noi imperative ideologice.

Spre deosebire de precedentă „*Tamatică cadru...*” din 1985, în 28 februarie 1989 erau transmise muzeelor județene cu mare precizie toate modificările care urmau a fi operate, numic nemai fiind lăsat la voia întâmplării. Astfel, se preciza în document, „*la momentele principale în expoziția de bază a muzeelor istorie să se includă următoarele*”⁵¹ și se specifica ce anume, începând cu antichitatea până în anii 80 ai secolului trecut.

Evul mediu a fost printre cele mai vizitate spre revizuire, mergându-se până la revizuire terminologice și semantice foarte fine, care nu pot fi înțelese decât în grila de interpretare a epocii întrucât ele dau măsura nuanțelor ideologice ale regimului și a modificărilor petrecute în numai patru ani trecuți de la precedentele sugestii.

Erau vulnerabile tocmai acele momente care erau „utile” regimului din perspectiva dialogului cu societatea românească în primul rând, care trebuia articulată în jurul liderului, în contextul unui cult al personalității evident în anii respectivi, individualizat și crescut inclusiv pe modelarea trecutului astfel încât să devină folositor prezentului.

Prima problemă vizată este cea a teritoriului pe care s-a format poporul român, într-un context în care atât la București cât și la Budapesta subiectul era amplu dezbătut și

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 7.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Ibidem*, f. 8.

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Nota privind actualizarea muzeelor de istorie*, Colecția de istorie a Muzeului Țării Crișurilor din Oradea, inv. 8692.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 1.

⁵¹ *Ibidem*, f. 2.

supus ingerințelor ideologice în contextul combaterii sau susținerii teoriilor imigraționiste rosleriene referitoare la poporul român. Astfel, în vederea unor clarificări mai precise din această perspectivă pentru marele public se specifica faptul că, din expozițiile refăcute conform *Tematicii* din 1985, expresia „*spațiul carpato-danubiano-pontic trebuie înlocuită cu spațiul de locuire și etnogenează al poporului român*”⁵² dorindu-se, probabil, în acest caz o întărire a ideii conform căreia spațiul de locuire actual al românilor este identic cu cel al etnogenezei poporului român în acest areal în primul mileniu.

După lămurirea etnogenezei din punct de vedere geografic, spațiul expozițional urma să mai sufere ajustări în ceea ce privește elementele componente ale poporului român. În acest sens în spațiul destinat formării poporului român trebuia scris în mod obligatoriu textul „*După lupte îndelungate cu Imperiul Roman și după victoria acestuia, în timpul lui Traian, a urmat o îndelungată conviețuire a dacilor și romanilor, a început formarea unui popor nou – a poporului român...*”⁵³. Iată deci că, din punct de vedere ideologic, în procesul de etnogenează erau acceptate doar cele două componente: dacii și romanii. Nimic despre slavi sau alți posibili contributory la constituirea poporului român. Asemeni anilor 50, când din aceleași motive ideologice se stabilise o altă ierarhie în procesul etnogenezei, slavi, daci și abia apoi romani, în 1989 lucrurile se schimbaseră fundamental, slavii dispăuseră complet, iar dacii și romanii își împărțiseră frățeste segmentele constitutive ale poporului român în ton cu mersul lucrurilor în politica externă românească, una care arăta relații foarte tensionate între București și Moscova. Drept pedeapsă, slavii sunt eliminați din etnogeneza românească.

Lucrurile nu se opresc însă aici, poporul român, în deplin acord cu ideologia epocii, urma să afle încă din prima sală a expoziției faptul că trăiește „*în etapa superioară a societății socialiste*”⁵⁴ și nu avea decât să se conformeze și să se ridice la așteptările ideologice ale anului 1989. Șansele de a avansa din punct de vedere ideologic erau foarte mari, după cum reiese din nota secției de Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R privind actualizarea muzeelor de istorie, atâta timp cât noul popor format din cele două componente structurale „*a moștenit și dezvoltat exclusiv cele mai alese calitative ale celor două popoare, dacii și romanii*”⁵⁵. Pentru ca totul să fie foarte clar erau enumerate care anume erau acestea, adică „*dragostea de muncă, de adevăr, de libertate, dreptate și independență*”⁵⁶. Iată cum, recurgând la argumente ideologico-propagandistice, erau trasate pentru români exclusiv caracteristici pozitive, demne evident doar de cei care trăiau în „*etapa superioară a societății socialiste*”. Sugestia era clară spre faptul că poporul român a fost șlefuit și pregătit în acest sens de regimul comunist, care a scos în evidență doar aceste elemente pozitive, eventualele aspecte negative fiind lăsate în urmă de contextul comunist în care a evoluat societatea românească în ultimii 45 de ani.

În etapa expozițională următoare era arătată o grijă deosebită pentru lămurirea „*originii și caracterului limbii române și unele aspecte ce țineau de populațiile migratoare*”⁵⁷. Pentru asta se recurgea evident la argumente ideologice izvorâte direct din cuvântările lui Nicolae Ceaușescu. Dealtfel, toate aceste texte care trebuiau introduse erau fragmente luate exclusiv din cuvântările acestuia.

Astfel, se sublinia cu titlu de obligativitate faptul că în spațiul consacrat panourilor ce referitoare la originea și caracterul limbii române să se introducă următorul text: „*Păstrarea și dezvoltarea culturii daco-latine au avut un rol important în cultura și limba română, bazate pe simbioza civilizației multilaterale latine, care a dat și însuși felul de a fi, obiceiurile, felul de a gândi și a trăi al poporului român*”⁵⁸. Textul întârea o dată în plus cele subliniate mai sus referitoare la originile poporului român din care erau eliminate din nou orice alte componente. Aici, fiind vorba despre limba română era clar subliniat faptul că

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 2.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

limba română are un substrat exclusiv daco-latin, eliminând pe slavi sau pe alții asemeni lor, precum maghiarii.

Dealtfel, lucrurile erau puse la punct și din această perspectivă, de vreme ce un alt text care urma a fi așezat în același areal expozițional stabilea, parafrazându-l pe Nicolae Ceaușescu, superioritatea românilor în raport cu celelalte populații sau popoare din jur, cu toții migratori. Astfel, se sublinia aici „civilizația superioară, daco-romană, apoi a poporului român, și-a pus amprenta pe existența populațiilor migratoare care s-au stabilit pe aceste plaiuri”⁵⁹. Asta nu era însă tot întrucât tot aceștia, pe lângă că erau inferiori din punct de vedere al civilizației, au grevat și asupra evoluției poporului român. Pentru a reliefa această „realitate” urma a fi așezat un text care să sublinieze faptul că „migrația diferitelor triburi și populații, năvălirile străine au ținut în loc sute de ani dezvoltarea poporului român”⁶⁰. Vizitatorii trebuiau să fie edificați și din această perspectivă și să beneficieze astfel, poate, inclusiv de o explicație legată de nivelul de trai al românilor în ultimii ani ai regimului comunist. De precaritatea vieții românilor erau făcuți vinovați așadar exclusiv străinii, prin apelarea la un subterfugiu ideologic specific regimului totalitar, de vreme ce au ținut în loc „sute de ani” dezvoltarea românilor.

În nota privind actualizarea muzeelor de istorie din 28 februarie 1989 evul mediu se mișcă și pe palierul constituirii statelor medievale. În sarcina întemeietorilor erau așezate sarcini pe care nu știm dacă și le-au sau și le-ar fi asumat în secolul al XIV-lea românesc. Preluând un text din Nicolae Ceaușescu, documentul preciza faptul că „la formarea statelor feudale independente”⁶¹ ar urma să se afișeze un text edificator din punct de vedere ideologic potrivit căruia domnitori precum Basarab I al Țării Românești și Bogdan I al Moldovei ar fi realizat demersurile unificatoare și întemeietoare mânăți de ideea constituirii unui „popor unitar”⁶² pentru ca, pe acest fundament, urmașii lor să realizeze „națiunea română”⁶³. Sesizăm aceeași semantică de lemn care poate distruge orice urmă de credibilitate la o analiză superficială așa cum era dealtfel făcută din punct de vedere ideologic. Ideea de independență a lui Nicolae Ceaușescu era susținută, iată, încă de la întemeierea statelor românești care erau state feudale neapărat „independente” încă de la facere sau cea de „popor unitar” strâns unit în jurul partidului și liderului său. Antecedentele fuseseră iată găsite și sugerate cu acest prilej și pentru marcarea muzeografică a acestui lucru. Ori, ce îndemn mai solid pentru propriul popor de a face front comun în jurul său pentru o presupusă menținere a independenței țării, într-un context internațional complicat așa cum era pentru el în anul 1989, decât a itera faptul că, iată, încă de la existența statelor medievale românești ideea de independență și de unitate în jurul liderului politic erau noțiuni bine înfipte în mentalul românesc.

Merită apoi semnalate alte două aspecte ale notei în discuție care demonstrează mobilitatea evului mediu românesc în raport cu nuanțele ideologice ale anilor 80. Hermeneutica documentului reliefează mutația terminologică survenită în cazul a două evenimente majore ale spațiului românesc afectate direct și puțin silențios de disputele conceptuale dintre istoricii perioadei. Este vorba despre momentele Bobîlna - 1437 și Horea, Cloșca și Crișan - 1784. Întrucât denumirea de răscoală pentru acestea nu mai era conformă cu normele ideologice ale „etapei de dezvoltare a socialismului în România”, în urma unui efort teleologic susținut din partea unor istorici denumirea de răscoală a fost aruncată în plan secund, locul său fiind luat de cel de revoluție, astfel încât aproape peste noapte, țăranilor de la Bobîlna li se transferă noi însărcinări după mai bine de 400 de ani, din moment ce demersul lor nu mai era răscoală ci revoluție. Același fenomen se întâmplă și în mai cunoscutul caz al răscoalei din 1784, care a fost amplu dezbătut la mijlocul anilor 80 din această perspectivă și, iată, în 1989, s-a luat decizia transiterii spre marele public, prin intermediul muzeului a ideii de revoluție pentru ceea ce fusese răscoala lui Horea Cloșca și Crișan.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, f. 4.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

Pentru a fi cât mai clar și fără echivoc, muzeelor de istorie din România li se transmitea faptul că „*la panourile privind răscoala de la 1437 și panoul privind răscoala de la 1784 se vor pune titlurile: Revoluția țăranilor de la Bobîlna – 1437 și Revoluția condusă de Horea, Cloșca și Crișan – 1784*”⁶⁴.

Cel de-al doilea caz „incriminat” era legat de explicarea decalajului Țărilor române în raport cu occidentul european din perspectiva agregării statale. Astfel, se spunea aici, „*întîrzierea formării Principatelor române și a statului național român, a națiunii însăși, s-a datorat dominației și stăpînirii străine, iar mai târziu exploatării și asupririi de către cele mai mari imperii – Imperiul otoman, Imperiul țarist și Imperiul austro-ungar*”⁶⁵. Dealtfel era o cerință a notei în cauză ca acest text să fie așezat la loc cât mai vizibil „*la panourile dezvoltării economice, politice și culturale în sec. XVIII-XIX*”⁶⁶.

Merită semnalat aici gestul incriminator adresat de text inclusiv Imperiului țarist care ar fi contribuit, prin „exploatarea și asuprirea” Țărilor Române la rămânerea în urmă a acestora din toate punctele de vedere. Semnalarea acestui fapt în expoziție este o expresie, până la urmă, inclusiv a relațiilor tensionate în anii respectivi pe ruta București-Moscova. Legătura este evidentă cu atât mai mult cu cât textul cu pricina este extras dintr-o cuvântare a lui Nicolae Ceaușescu, iar publicul larg putea afla astfel citind cu tâlc aceste propoziții despre nuanțele din relațiile dinter cele două state comuniste.

Iată, așadar, cum amestecul politicului în câmpul istoricului nu face altceva decât să devieze misiunea istoricului în unele cazuri. Căzută în siajul unor istorici oficiali, este de semnalat modul brutal în care se manipula istoria astfel încât, chiar dacă ar exista argumente pentru a discuta profesionist pe aceste teme, demersurile era zădărnice și trimise în derizoriu prin intervenții ideologice descalficante. Exemplele prezentate aici sunt edificatoare. Trebuie semnalat însă faptul că cea mai mare parte a istoricilor români din anii regimului comunist au refuzat să facă compromisuri. Iar dacă le-au făcut multe au fost urmarea unor contexte care, în cele din urmă, au adus câștiguri domeniului.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 4.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.